

Bruk skjermen

16 ideer for å støtte elevenes lesing av digitale tekster i undervisningen



Bruk skjermen! – 16 ideer for å støtte elevenes lesing av digitale tekster i undervisningen

Nationalt Videncenter for Læsning, 2025

NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

Idékatalogen er laget av deltakerne i nettverket Digital Læsning (2023–2025) med lærere og forskere fra skoler, høyskoler og universiteter i Danmark, Norge og Sverige. Nettverket og utgivelsen er støttet av Nordplus Horizontal-bevilgning nr. NPHZ-2023/10127. Idékatalogen er utgitt på dansk, svensk og norsk.

Redaksjon Charlotte Reusch, Jesper Bremholm og Anna Karlskov Skyggebjerg (ansvarlig)

Tegnere Herman Ditte ved Silja Lin og Thomas Vium

Kommunikasjonsrådgiving Henriette Romme Lund

Design Brian Langhoff

Norsk versjon Cecilie Weyergang og Tove Stjern Frønes

Korrektur Kari Gjerdevik

Bidragstere Andreas Flint, Sølystskolen, Danmark, Anne Sofie Vedel Lerche, Sølystskolen, Danmark, Cecilie Weyergang, Universitetet i Oslo, Norge, Charlotte Engblom, Uppsala universitet, Sverige, Charlotte Reusch, Nationalt Videncenter for Læsning, Danmark, Dorthe Carlsen, UC SYD, Danmark, Ellen Stein, Stokke ungdomsskole, Norge, Gunilla Bergquist, Bjørklunge Skuttunge skola, Sverige, Jens Jørgen Hansen, Syddansk Universitet, Danmark, Jesper Bremholm, Nationalt Videncenter for Læsning, Danmark, Katarina Ivarsson, Bjørklunge Skuttunge skola, Sverige, Lene Marie Lilleaas, Stokke ungdomsskole, Norge, Maria Rasmusson, Uppsala universitet, Sverige og Tove Stjern Frønes, Universitetet i Oslo, Norge

Idékatalogen kan lastes ned fra Nationalt Videncenter for Læsning sin hjemmeside.

Det er tillatt å gjengi innholdet så lenge kilden oppgis.

Nationalt Videncenter for Læsning
Humletorvet 3
1799 København V

<https://videnomlaesning.dk/>

info@videnomlaesning.dk

INNHold

Introduksjon.....	4
-------------------	---

Ta kontroll over pc-en din!

1. Tilpass skrivebordet og oppgavelinjen.....	7
2. Skap orden med mapper og organiser notater	9
3. Rydd opp på pc-en!.....	12

Navigasjon og søk

4. Bli kjent med nettleseren og gjør den lesevennlig	15
5. Tilpass teksten slik at den blir god å lese på skjermen	18
6. Få overblikk over teksten med zooming og skrolling	20
7. Finn tekster til selvstendig og undersøkende arbeid	22

Les og forstå!

8. Å lese flere tekster om det samme (multiple tekster)	25
9. Å lese romaner på skjerm.....	27
10. Dybdelesing – å lese for å komme til dypet av teksten	30
11. Bildevandring på skjerm – digital bildesamtale.....	32
12. Felleslesing og modellering av sjangertrekk på storskjerm	34
13. Rollesamarbeid	36
14. Felles nøkkelord med språkbarometeret	39
15. Å lese animasjoner – stopp opp og forstå!	41
16. Tankekart for dybdelesing av digital fagtekst.....	44

Litteratur	46
------------------	----



INTRODUKSJON

Denne idékatalogen er for deg som underviser i grunnskolen i Norden. De nordiske klasserommene er – i likhet med samfunnene generelt – blant de mest digitaliserte i verden. Det betyr imidlertid ikke at nordiske elever blir flinke til å lese tekster på skjerm helt av seg selv. Katalogen inneholder en rekke ideer til hvordan du kan arbeide med å styrke den digitale lesingen som en naturlig del av fagundervisningen. Vi håper at ideene kan være til hjelp og inspirasjon når skjermene er slått på og du vil vise elevene dine hvordan de konkret kan ta kontroll over datamaskinene sine og stille seg nysgjerrige, undersøkende og kritiske til tekster i ulike fag.

De 16 ideene i katalogen er skrevet av danske, svenske og norske lærere og forskere som har samarbeidet i et nettverk om digital lesing (2023–2025). Samarbeidet støttes av Nordplus Horizontal-programmet, og finansieringen har gjort det mulig å møtes på tvers av landegrensene for å diskutere hva som er utfordrende når elever skal lese digitale tekster i fagene, og hva vi kan gjøre for å hjelpe dem på vei.



At idékatalogen er laget i et samarbeid mellom lærere og forskere, betyr at ideene bygger både på kunnskap fra praksisfeltet om hva som er krevende for elevene – og lærerne deres – i den daglige undervisningen, og på forskningsbasert kunnskap om leseforståelse ved lesing på skjerm og elevers lesepraksiser. Nettverket har for eksempel diskutert lærererfaringer som kan tyde på at vi i dag møter elever som er digitalt kompetente. Likevel kan det se ut til at flere elever mangler kunnskap om grunnleggende arbeidsrutiner ved datamaskinen, og at de ikke er bevisste på hvordan de skal lese og håndtere digitale tekster. Praksis og forskning viser tydelig at elevene har behov for at læreren gjør en aktiv innsats og underviser direkte i blant annet navigering og kritisk lesing.

Bakgrunn

I bunn og grunn er lesing lesing. Med dette litt merkelige utsagnet mener vi at det er de samme ferdighetene vi som lesere trenger og bruker, enten vi leser en tekst på papir eller på skjerm. Dette gjelder også for skoleelever som skal lære seg å lese og å utvikle leseferdighetene sine. Men skjerm og bok skaper ulike rammebetingelser for lesing. Digital lesing stiller større krav til elevene enn analog lesing. Det skyldes blant annet at digitale tekster er vanskeligere å navigere i, og at de inviterer til skumming og letelesing snarere enn til dybdelesing. Samlestudier som har oppsummert forskningen om digital lesing, viser at det er mer krevende for elevene å forstå det de leser, når de leser på skjerm, enn når de leser analoge tekster (Delgado et al., 2018). Videre viser den siste publiserte ICILS-rapporten om elevers digitale kompetanse i en rekke land at mange nordiske elever har utilstrekkelig kompetanse når det gjelder å lese kritisk på nettet (Bundsgaard et al., 2024).

Digitale tekster gir muligheter for å delta

Digitale tekster vil typisk være langt mer multimodale enn analoge tekster, blant annet fordi de kan inneholde lyd, video og animasjoner. Disse elementene kan hjelpe til med å nyansere vanskelig fagstoff ved å tilby alternative innfallsvinkler og dermed gi flere elever mulighet til å lære og å delta. De digitale tekstene gir også mulighet for å integrere lese- og skrivestøtte, som kan gi dyslektikere og andre bedre forutsetninger for å delta aktivt i undervisningen. Alt i alt taler dette for å slå på skjermen i undervisningen – ikke hele tiden – men når du vurderer at det er hensiktsmessig, og samtidig aktivt sette inn lesetrening som motvirker lesepraksiser preget av avbrudd og overfladisk lesing.



I idékatalogen legger vi opp til en leseopplæring der eleven arbeider aktivt og dialogisk med fagbegreper og tekstforståelse. Ideene retter seg spesielt mot to faser i lesingen: mot arbeidet i førlesingsfasen og mot det felles, dialogiske arbeidet underveis i lesingen. Dette gjør vi fordi vi vet at nettopp disse fasene er avgjørende for elevenes muligheter til å forstå fagtekstene når de skal lese selv. Kanskje du undrer deg over at vi i begrenset grad har tatt med ideer til arbeidet med elevenes lytting, selv om digitale tekster nettopp ofte gir mulighet for dette. Vi har gjort dette fordi forskningen viser at lesing og lytting er forskjellige ferdigheter, og elevenes lytting til tekster derfor ikke kan erstatte arbeidet med å utvikle leseferdighetene deres. Når det er sagt, kan det for noen elever, blant annet dyslektikere, være avgjørende å bruke lytting for å støtte lesingen. Du bør derfor være oppmerksom på at lytting også krever en aktiv innsats. Vi må altså sørge for å støtte elevenes lytting med lytteforståelsesaktiviteter før, under og etter lyttingen.

Temaer

Mange av ideene i katalogen er relevante for arbeidet i flere fag og på flere klassetrinn.

De 16 ideene er organisert i tre temaer:

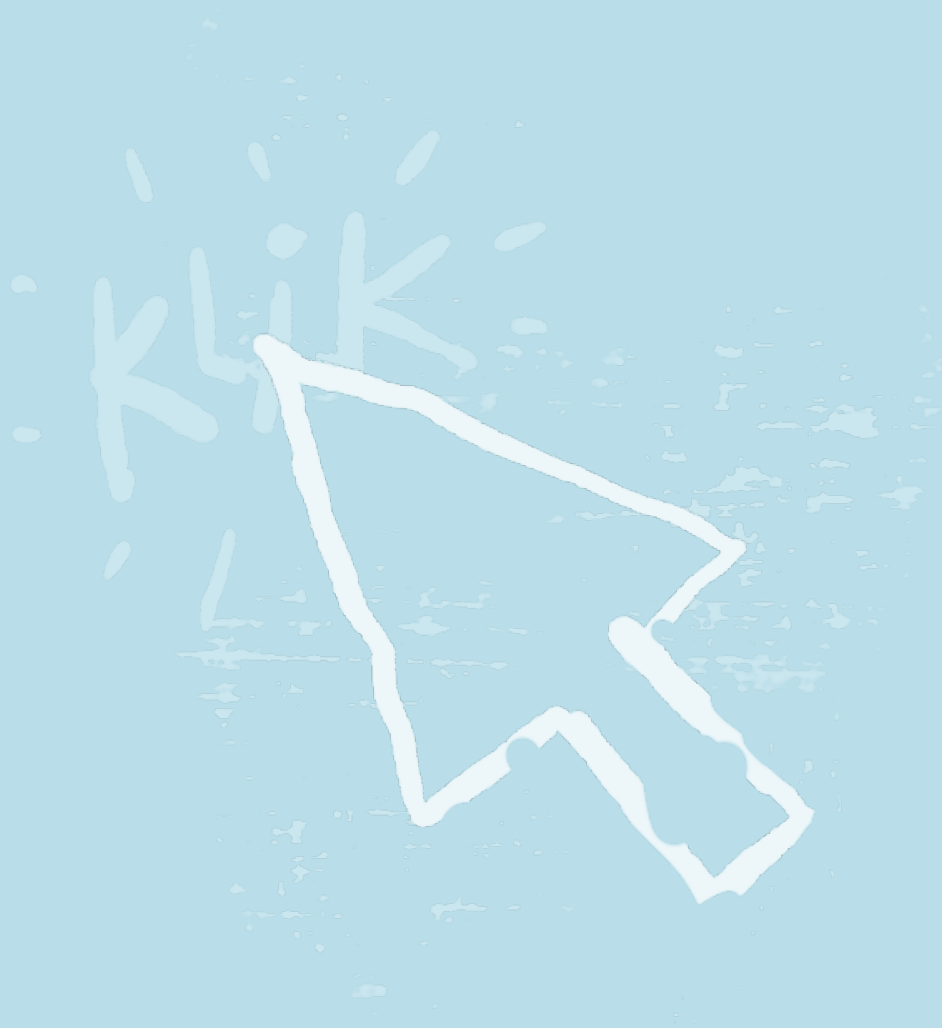
- Ta kontroll over pc-en din!
- Navigasjon og søk
- Les og forstå!

Vi håper du får glede av ideene i katalogen, og at de kan gi deg inspirasjon og hjelp til hvordan du kan støtte elevene dine i å utvikle seg til kompetente lesere som kan ta seg fram i vår tids digitale tekstverden.

Ønsker du å vite mer om lesing av digitale tekster enn du kan lese deg til her, har vi satt inn en liste med forslag til tekster om emnet bakerst i idékatalogen.

TEMA 1

TA KONTROLL OVER PC-EN



TILPASS SKRIVEBORDET OG OPPGAVELINJEN



Grunnskole, ungdomsskole

Det er ikke lett å lese og arbeide på pc-en hvis man ikke husker veien til læringsportalen eller hvor teksten ligger. Lær elevene å plassere de programmene eller appene de bruker mye, lett tilgjengelig på skrivebordet og på oppgavelinjen. Oppgavelinjen ligger i bunnen av skjermen, også når vi arbeider i andre programmer.

Vis også elevene at de kan dele opp skjermen, så de kan lese og skrive samtidig uten å klikke fram og tilbake mellom forskjellige apper eller programmer.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



I undervisningen

Du demonstrerer på storskjerm, og elevene prøver selv på sine egne pc-er.

1



Lær elevene å feste apper og programmer til **skrivebordet**:
Vis at det er forskjell på venstreklikk og høyreklikk.

2



Vis at vi kan høyreklikke på en app og deretter velge "Fest til start" i menyen.

3



Lær elevene å feste programmer til **oppgavelinjen**: Vis at vi ved å høyreklikke på et appikon kan knytte ikonet til oppgavelinjen, så vi lett kan finne tilbake til programmet senere.

4

Lær elevene at de kan dele skjermen i to.

De kan ha teksten de skal lese, på den ene halvdelen av skjermen...

... og dokumentet de skal skrive i, på den andre halvdelen.



5

Vis at vi kan peke med markøren på et ikon øverst til høyre på skjermen (like ved siden av krysset som lukker programmet).



Her kan vi velge mellom flere skjermoppdelinger, for eksempel i to eller tre ruter.



Velg den oppdelingen som fungerer i situasjonen.

6

Snakk med elevene om fordeler og ulemper med forskjellige valg.



La elevene øve seg i forbindelse med en mindre lese- og skriveoppgave.

SKAP ORDEN MED MAPPER OG ORGANISER NOTATER



Grunnskole, ungdomsskole

Mange elever har vanskeligheter med å få overblikk når de skal arbeide på pc eller nettbrett. Tidligere hadde elevene både en lærebok, arbeidsbøker og kladdebøker i hvert fag. Vi må hjelpe elevene med å skape en like god struktur på de digitale enhetene de bruker. Denne aktiviteten lærer elevene å få system i digitale notater ved hjelp av tekstbehandlingsprogrammet, så de ikke starter på et nytt dokument for hver nye oppgave.

Ved å bruke sentrale funksjoner som "Automatisk lagring", "Stiler" og "Navigasjonsrute" i tekstbehandlingsprogrammet kan elevene skape orden i notatene sine.

Det vil de ha stor nytte av når de skal finne tidligere arbeider eller repetere fagstoff.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

Denne ideen krever at du sjekker de programmene elevene bruker, før du går i gang, så du vet hvor funksjonene er.

1



2

Når elevene starter skoleåret, klargjøres pc eller nettbrett til organisering av notater og tekster.

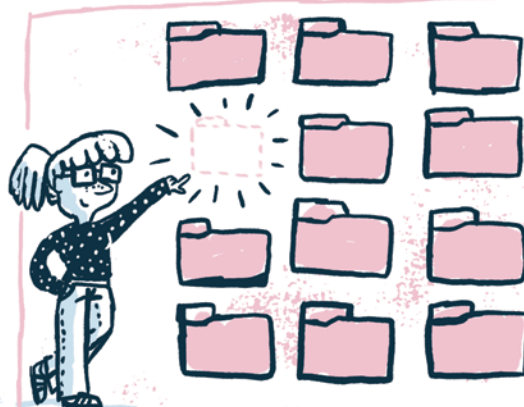


I undervisningen

3

Du skal bruke klassens storskjerm:

Vis elevene hvordan de oppretter fagmapper når de får utlevert pc eller nettbrett.

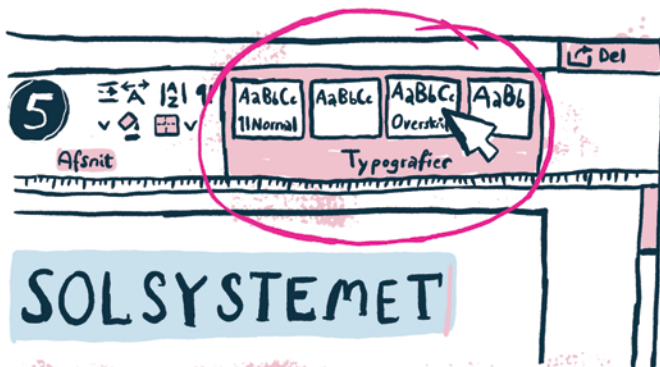
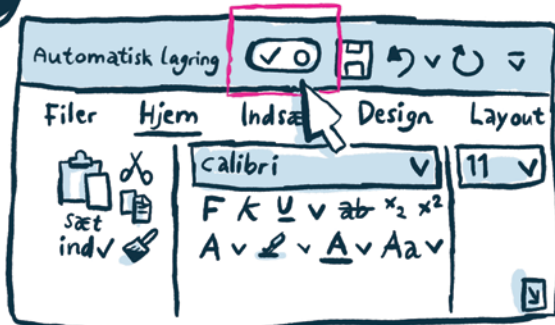


Vis elevene hvordan de kan opprette et nytt dokument i mappen.

Når de senere skal opprette et dokument, åpner de først mappen og deretter dokumentet derfra. På denne måten vil dokumentet bli lagret på riktig sted automatisk.

Vis elevene hvordan de skal slå på "Automatisk lagring".

4



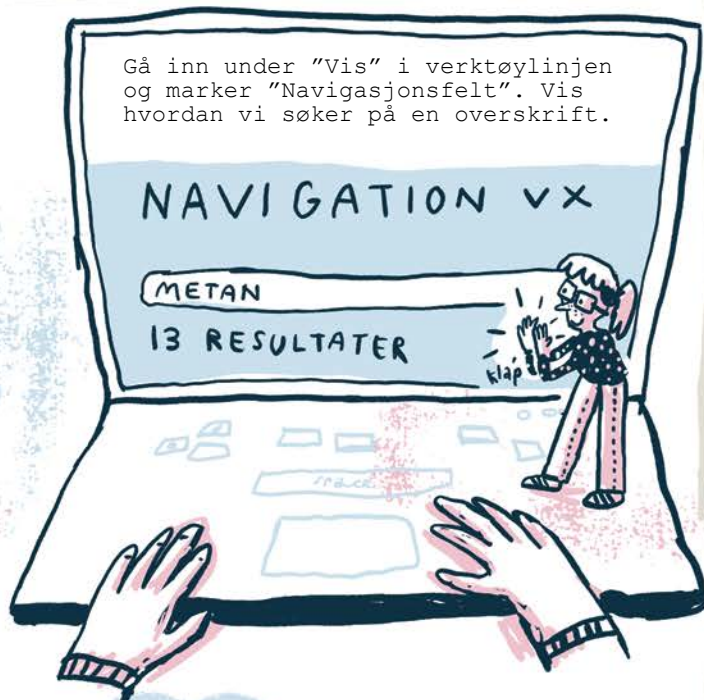
Vis på storskjerm hvordan vi bruker stiler: Lær elevene å bruke stiler som **Tittel**, **Overskrift 1** og **Normal** - de ligger i menyen "Stiler" i tekstbehandlingsprogrammet.

6

Vis hvordan elevene kan søke på overskrifter i dokumentet sitt.



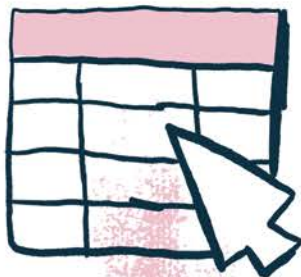
Gå inn under "Vis" i verktøylinjen og marker "Navigasjonsfelt". Vis hvordan vi søker på en overskrift.



7

Andre viktige funksjoner i tekstbehandlingsprogrammer:

"Sett inn"-funksjonen:



Vis elevene hvordan vi oppretter og tilpasser tabeller - det kan for eksempel gjøres hvis vi skal lage sine egne oversikter over grammatiske regler i språkfag.



Vis elevene hvordan vi kan sette inn bilder.



Vis elevene hvordan vi kan opprette en søkbar innholdsfortegnelse eller navigasjonsmeny i dokumentet.

I løpet av skoleåret arbeider elevene med flere faglige forløp i alle fag.

Når du starter opp et nytt forløp eller tema, kan det være lurt å be alle elever om å opprette et nytt dokument i fagmappen deres eller på lagringsområdet.

Alle navngir dokumentet sitt. Dette dokumentet skal de arbeide i under hele forløpet. På denne måten får elevene lettere oversikt over notater fra de ulike forløpene.



HERMAN DITTE.

I noen fag kan det være aktuelt å fortsette i samme dokument gjennom flere skoleår, for eksempel i et dokument om grammatikk i språkfag.

RYDD OPP PÅ PC-EN!



5.-10. klassetrinn

Elevene skal lære digital opprydning. Det innebærer å

- ▶ rydde opp i dokumenter og filer
- ▶ navngi dokumenter, filer og mapper
- ▶ slette unødvendige eller tomme dokumenter og filer
- ▶ slette duplikater
- ▶ lukke dokumenter og faner
- ▶ oppdatere eller restarte pc-en

Hvis elevene skal kunne lese og arbeide hensiktsmessig på pc-en, må de vite hvor de kan finne dokumentene sine. Elevene må derfor ha jevnlig hjelp med å rydde opp og sortere i digitalt rot.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

Lag en liste over det som bør gjøres, så du kan skrive en trinn for trinn-veiledning på storskjerm eller tavle.



Opprydning med elever

1 Elevenes pc-er må være koblet til lader.



2 Vis alle trinn i prosessen på storskjerm med din egen pc.



3 Be elevene først lukke alle åpne dokumenter.



4 Åpne deretter "Filutforskeren", forklar hva en hovedmappe er (rotmappen)...



Förklara vad en rotmapp är: det är mappen där allt annat ligger.

4a Gå til innstillinger: Velg Vis / Vis navigasjonsrute.



4b Forklar og vis de forskjellige filtypene som ligger i hovedmappen: snarveier, mapper, bilder, lydfiler, videoer, Office-dokumenter (Word, PowerPoint osv.).



4c Finn usorterte filer og dokumenter i hovedmappen.



HERMAN DITTE.

4d Er det tomme eller nesten tomme filer?



Sjekk ved å undersøke hvor mange kilobyte filen fyller. Slett tomme dokumenter.

4e Sjekk om gjenstående dokumenter har et godt navn. Dårlige dokumentnavn er for eksempel "Dokument", "Oppgave" og "Presentasjon".



Gi dokumentene nye navn slik at navnene viser hva de handler om.

I OneNote eller lignende: Sjekk navnet på sider og faner - hjelper de til å skape oversikt? Om ikke bør de hete noe annet.



Rydd opp i notater og gi dem fornuftige navn.

Restart maskinen: Vis elevene hvordan dette gjøres.



Læreren bør organisere jevnlig opprydninger, for eksempel før ferier. Det innebærer å ordne, navngi og/eller slette dokumenter og filer.

TEMA 2

NAVIGASJON OG SØK



BLI KJENT MED NETTLESEREN OG GJØR DEN LESEVENNLIG



5.–10. klassetrinn

Elevene skal lære å lese i en nettleser.

Det er en stor fordel at de kjenner til mulighetene for å fjerne unødvendig «støy» som reklame, sidepaneler og lignende fra skjermbildet.

Du må som lærer vise elevene hurtigtaster som kan fjerne overflødige elementer fra skjermbildet, muligheten for forenklet tekstvisning samt hvordan søking i tekst fungerer.

Aktiviteten lærer elevene noen triks og snarveier i nettleseren, så de kan få teksten til å framstå ren og fri for distraksjoner. De lærer også hurtigsøk med nøkkelord og å aktivere høytlesing i nettleseren.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Hva man kan gjøre med nettleseren, avhenger av hvilken nettleser dere benytter.



Søk for eksempel i søkemotoren din på "Hvordan slipper jeg å få uønskede reklamer på hjemmesider?", og finn en pålitelig kilde som forklarer framgangsmåten.



Merk også at ikke alle hjemmesider tillater deg å blokkere "støy".



Forberedelse

1

Finn en tekst på nettet, som er viktig i arbeidet med faget.



LÆSETILSTAND A- A+ <-> :

Regn inden for to uger er afgørende: 'Det er en rimelig langsomt kørende katastrofe'

Manglen på vand fra oven bekymrer landmænd flere steder i landet - og med god grund ifølge ekspert.

Kilde: Danmarks Radio.

2

Les teksten på forhånd, så du kjenner den godt. Marker nøkkelord og ord som blir gjentatt i teksten.

3

Undersøk nettleseren for funksjoner som kan gjøre den mer leservennlig. Kan man for eksempel blokkere reklamer og fjerne overflødige sidepaneler?



4

Undersøk hvilke funksjoner som kan hjelpe med lesingen.



I undervisningen

- 1 Vis teksten i nettleseren på storskjerm, og la elevene ha teksten åpen på sine egne pc-er. Du viser, og elevene prøver på egen pc:



Vis hvordan man blokkerer reklamer og fjerner sidepaneler.



Vis hvordan man leser med høytlesing:

Regn inden for to uger er afgørende: 'Det er en rimelig langsom' A) Højtlesning

Manglen på landmænd god grund til

Plasser markøren på et startpunkt i teksten og høyreklikk - velg "Høytlesning". Opplesning starter.

Undersøk om det er mulig å stille inn lesehastighet og velge mellom ulike oppleserstemmer.



- 2 Vis hvordan man søker på siden med Ctrl + f:

Be elevene lete etter et nøkkelord i teksten ved hjelp av hurtigtasten.



Skroll gjennom teksten og let etter resultatene - de markeres med en farge. Prøv med andre nøkkelord.

- 3 Oppsummer tekstarbeidet ved hjelp av nøkkelordene.



TILPASS TEKSTEN SLIK AT DEN BLIR GOD Å LESE PÅ SKJERMEN



Alle – særlig relevant ved lesing av lengre tekster som e-bøker

Elevene skal lære å tilpasse teksten på skjermen, slik at den blir god å lese for den enkelte elev. Du skal hjelpe dem med å vurdere hva som fungerer best med tanke på elevens lesekompetanse.

Denne aktiviteten støtter lesing av lengre tekster på skjerm. Den retter seg mot utfordringen med at elever lett kan miste oversikten underveis i lesingen, særlig i digitale tekster.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

Undersøk på forhånd hva som er mulig å tilpasse.

I undervisningen

1

Be elevene lukke alle andre faner enn tekstfanen og skru av varslinger.



Hvis teksten er tilgjengelig på pc-en, kan du be dem aktivere "Flymodus".

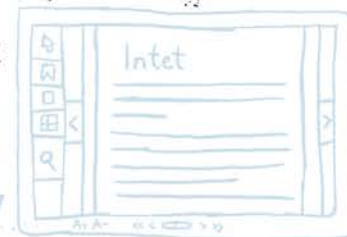
2

Demonstrer på storskjermen hvilke muligheter som finnes for å tilpasse teksten ved hjelp av digitale funksjoner.



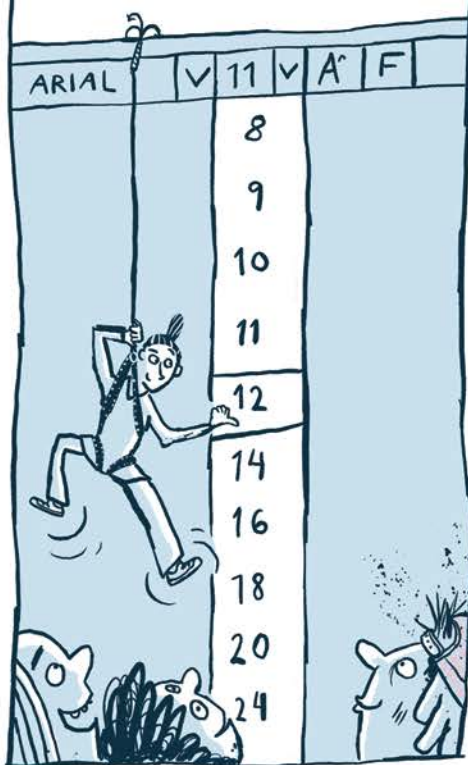
3

Lær elevene å velge hvordan teksten vises, for eksempel som bokoppslag, enkeltside eller løpende tekst som krever skrolling.



4

Demonstrer mulighetene som finnes for å endre skriftstørrelse.



5

Hjelp elevene med å velge de innstillingene som passer den enkelte best.



Elevene bør ikke lese løpende tekst som krever at de skroller, hvis det kan unngås.



Elever som strever med lesingen, skal ikke ha for mye tekst på skjermen av gangen - de kan endre skriftstørrelse.



Herman Ditle.

FÅ OVERBLIKK OVER TEKSTEN MED ZOOMING OG SKROLLING



Alle klassetrinn

Elevene skal lære å få overblikk over teksten før de skal lese.

Læremidler inneholder ofte mange elementer. Det gjelder både digitale læremidler og nettekster som brukes som læringsressurser. Elevene skal lære å ta stilling til

- ▶ hvilke tekstelementer de skal bruke
- ▶ hvor mye plass de tar
- ▶ hvor de er plassert i forhold til andre tekstelementer

Når de har funnet teksten, skal de ta et overblikk over teksten før de skal lese. Det vil si å lage en lesesti.

- ▶ Hvor lang er teksten?
- ▶ Hvilke deler består den av?
- ▶ Hva skal leses, og hva skal ikke leses?

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



I undervisningen

1 Demonstrer for elevene hvordan de finner læremiddelet eller hjemmesiden de skal bruke.



2 Zoom ut så tekstens kontekst blir synlig. Funksjonen finnes i nettleseren. De enkelte tekstelementene blir ofte så små at de ikke kan leses - det gjør ikke noe!



3 Pek på de elementene som elevene skal lese og bruke.



4 Be elevene legge merke til tittel, overskrifter og overganger mellom forskjellige elementer.



Legg også merke til om de forskjellige tekstelementene har ulike farger.



5 Gå så inn i den teksten som elevene skal lese.



6 Skroll eller bla gjennom teksten, og tenk høyt imens:

6a Først ser du på tekstlengde.

6b Deretter ser du på tekstens deler.

6c Til sist ser du på hva som skal leses, og i hvilken rekkefølge det skal leses i ("lesesti").



7 Hvis dere ikke skal bruke hele teksten, informerer du om et naturlig stoppested.



HERMÅN DITTE.

FINN TEKSTER TIL SELVSTENDIG OG UNDERSØKENDE ARBEID



Grunnskole og ungdomsskole, primært de eldste elevene

Elevene skal lære å finne velegnede tekster til selvstendig, undersøkende arbeid. Det krever en aktiv, reflektert og kritisk tilnærming til tekster som de finner på egen hånd.

Aktiviteten hjelper elevene med å lære å finne egnede tekster til bruk i prosjekter og større oppgaver og innebærer

- bevissthet om formålet med prosjektet
- avklaring av hva teksten de leter etter, skal hjelpe dem med
- bruk av gode søkestrategier

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



I undervisningen

Presenter elevene for hva undersøkende lesing er.



Undersøkende lesing er lesing der vi hele tiden må tenke over om teksten vi leser, faktisk er velegnet til formålet.



Det kan for eksempel bety at vi tenker over om teksten er pålitelig.



Eller om den er for vanskelig eller for lett.

Snakk med elevene om hva formålet med arbeidet er: Skal de lære noe nytt, undersøke, diskutere eller skape?



Snakk med elevene om hva de skal bruke tekstene de søker etter, til: Skal teksten gi dem enkelte opplysninger og bakgrunnsinformasjon, eller er det en kjernetekst som skal leses nøyaktig, der all informasjon er like relevant?



Kanskje teksten skal gi dem et nytt perspektiv på temaet de utforsker?



Demonstrer gode søkestrategier på storskjerm: Vis hvordan vi søker med flere søkeord, og tenk høyt mens du vurderer søkeresultatene.



Finn egnede kilder med passe vanskegrad.



Snakk også med elevene om at de øverste søkeresultatene ikke alltid er de beste, fordi for eksempel annonser og reklamer ofte blir vist øverst.



HERMANN DITTE.

TEMA 3

LES OG FORSTÅ!





Å LESE FLERE TEKSTER OM DET SAMME (MULTIPLE TEKSTER)



Ungdomsskole, videregående skole

På nettet støter vi ofte på flere tekster som handler om det samme, og da må vi kunne vurdere samsvar og motsetninger i tekstene. Vi må også vurdere troverdigheten for å vite hvilken tekst vi skal stole på. Dette kalles også å lese multiple tekster, og vi vet at det er svært krevende for mange elever.

I denne aktiviteten skal elevene øve seg på å identifisere ulike typer informasjon (overlappende, unik og motstridende) når de leser flere tekster om samme tema.

Aktiviteten hjelper elevene med å sammenligne og vurdere tekstene systematisk når de leser flere tekster om samme tema.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

- 1 Finn to tekster om samme tema. Velg tekster som passer til elevenes nivå.



Hvis elevene ikke har prøvd aktiviteten før, er det lurt å bruke tekster i samme sjanger.



For eksempel artikler fra ulike nettleksikon.

- 2 Hvis det ikke er mulig å markere med ulike farger i den digitale teksten, bør du dele ut papirtekster til elevene.



I undervisningen

- 3 Be elevene lese tekstene hver for seg.



- 4 Hvis elevene arbeider på papir: Del ut markeringstusj i tre ulike farger



... og be elevene markere informasjon som finnes i begge tekstene (overlappende), med én farge, informasjon som bare finnes i én av tekstene (unik), med en annen farge

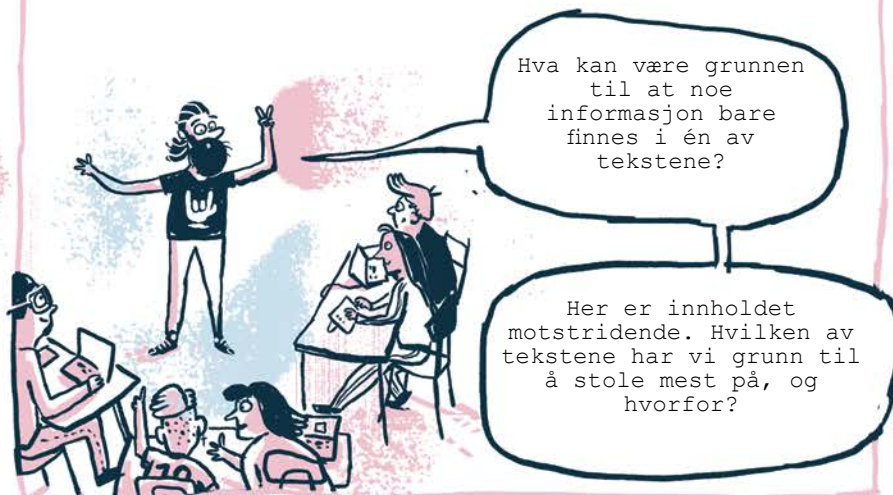
... og informasjon som viser uenighet (motstridende), med den tredje.

- 5 Del elevene inn i grupper på fire og be dem sammenligne og diskutere markeringene de har gjort i de to tekstene.



Be også elevene vurdere om den ene teksten er en bedre og mer troverdig kilde til informasjon enn den andre.

- 6 Oppsummer i plenum. I oppsummeringen kan du stille spørsmål som får elevene til å tenke kritisk om tekstene, for eksempel:



Hva kan være grunnen til at noe informasjon bare finnes i én av tekstene?

Her er innholdet motstridende. Hvilken av tekstene har vi grunn til å stole mest på, og hvorfor?

Å LESE ROMANER PÅ SKJERM



Ungdomsskole, norskfaget

Opplevelseslesing handler om å leve seg inn i litteraturen, og det blir lettere hvis vi får oversikt over teksten. Opplevelseslesing er spesielt krevende når vi leser på skjerm. Ved å bruke digitale ressurser som felles oppslagstavle eller et dokument kan vi støtte elevenes konsentrasjon og utholdenhet. Denne arbeidsmåten hjelper elevene med å konsentrere seg over tid når de leser romaner. De lærer å holde oversikt over handlingen over lengre tid og å uttrykke og diskutere sine opplevelser av den fiktive verdenen som de leser om.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelser

Lag en felles oppslagstavle eller et dokument spesielt for dette formålet.



Velg et format som du og elevene er vant til å jobbe i.



Tavla eller dokumentet bør være forberedt for at elevene kan skrive ned de viktigste tankene sine for hvert kapittel. Det kan være lurt å inkludere bilder.

Når dere leser romaner, er det viktig å hjelpe elevene med å få oversikt over personer, steder og viktige hendelser i boka.



Vurder om du på forhånd kan lage oversikter som elevene kan fylle ut med informasjon underveis i lesingen.



I undervisningen

Når du underviser i romanlesing med støtte, kan du følge disse tre trinnene:



1 Elevene bør lese ett kapittel om gangen.

2 Etter lesingen bør alle elevene bidra til klassens felles digitale oppslagstavle.



Du kan be elevene snakke med en læringspartner om hva de synes om teksten, før de skriver.



3 Gå gjennom oppslags-tavla eller dokumentet sammen med klassen og anerkjenn bidragene.



Snakk for eksempel om poenger som alle har lagt merke til eller tenkt på, eller poenger som bare noen få har sett.



Du kan ha lengre avbrekk i lesingen etter spesielt viktige kapitler, og du kan be elevene gjøre oppgaver som gir dem mulighet til å tolke kreativt



For eksempel ved å tegne...



spille ut nøkkelscener som skuespill...



eller skrive videre på handlingen.



Etter at dere har lest hele romanen, kan oppslagstavla brukes som felles materiale for analysearbeid, for eksempel i arbeid med:

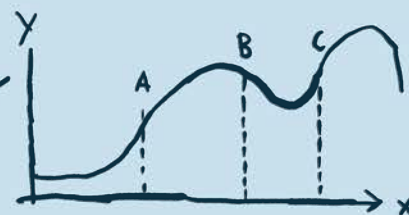
personkarakteristikk...



miljøbeskrivelser...



komposisjon...



eller andre aspekter ved boka som dere har fokusert på i undervisningen.



DYBDELESING – Å LESE FOR Å KOMME TIL DYPET AV TEKSTEN



Grunnskole, ungdomsskole

Norsk, spesielt ved arbeid med skjønnlitteratur, men kan tilpasses til lesing av fagtekster, og også i andre fag.

Digitale teksters format kan invitere til at lesingen blir fragmentert og ufokusert. Dette gjør det krevende å nærlese digitale tekster og oppnå en dyp forståelse.

Å dybdelese eller nærlese handler om å avdekke de dypere lagene i teksten. Dette må du for eksempel kunne for å tolke en skjønnlitterær tekst: Hva betyr egentlig det forfatteren har skrevet? Hvordan skal du forstå det sentrale innholdet i teksten?

De færreste elever lærer seg å nærlese på egen hånd. De fleste trenger lærerens støtte og at læreren viser dem hvordan de skal lese og tolke, selv om de er teknisk dyktige lesere.

Aktiviteten støtter elevenes nærlesing ved at klassen leser sammen med læreren som er en tydelig veileder i teksttolkningen.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

- 1 Tenk over hva elevene trenger å vite om tekstens kontekst før de leser.



Før lesingen

- 2 Gjør elevene kjent med konteksten. Hvordan var situasjonen da teksten ble til, og hva var problemene på den tiden?



Vis bilder, og forklar vanskelige ord og begreper.



Underveis i lesingen

- 3 Vis teksten på storskjerm.



- 4 Les teksten høyt for elevene. Elevene kan følge med på sin egen skjerm når dere har prøvd denne framgangsmåten et par ganger.



Ha lesestopp på viktige steder i teksten underveis i lesingen, og still spørsmål som får elevene til å reflektere.



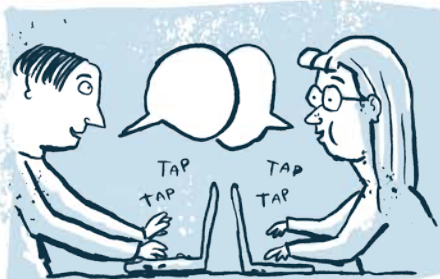
Oppklar metaforer, vanskelige begreper eller ord og uttrykk i teksten.

- 5 Dra nytte av den store skjermen mens du leser høyt. Du kan for eksempel understreke viktige ord direkte i teksten.



Etter lesingen

- 1 Be elevene oppsummere innholdet i teksten skriftlig eller muntlig.



Du kan gi dem noen gode refleksjonsspørsmål som tar for seg temaene dere har diskutert i løpet av lesingen. La dem snakke med en læringspartner før de skriver hver for seg.

Da får de mulighet til å formulere sine egne tolkninger, basert på de forberedelsene som klassen har gjort sammen.



BILDEVANDRING PÅ SKJERM – DIGITAL BILDESAMTALE



Grunnskole, ved skolestart

Aktiviteten utnytter at internett har gitt oss enkel tilgang til svært mange bilder, og at prosjektorer og storskjermer gir oss anledning til å se på bildene i fellesskap.

Med denne aktiviteten lærer elevene å se på bilder og «tømme» dem for mening. Dette kan være det første skrittet mot å lære å lese bilder. Elevene skal lære at bilder både forteller historier, forklarer og beskriver. Gjennom bildebeskrivelser lærer de å sette ord på det de ser, tror, føler og tenker. Gjennom felles samtale kan klassen oppdage og utforske innholdet i bildet sammen. Elevene vil også utvide ordforrådet sitt gjennom dialogen i klasserommet.

Lærerstyrt samtale om bildet som vises på storskjerm, der elevene "vandrer" rundt i bildet sammen med læreren og oppdager det sammen. Samtalen om bildet kan få elevene til å tenke og undre seg basert på egne erfaringer.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelser

- 1 Du har valgt et passende bilde til samtalen.

Det bør være et bilde med et rikt og spennende innhold som elevene i klassen din vil like.

Bildet bør passe til et tema dere jobber med i klassen.



I undervisningen

- 1 Slå på storskjermen og få opp bildet før elevene kommer inn i klasserommet.



Bildet tiltrekker seg elevenes oppmerksomhet...



og de kan tenke og snakke om bildet før timen starter.



- 2 Start med en samtalerunde, en "bildevandring", der elevene i tur og orden får mulighet til å fortelle hva de ser på bildet.



- 3 Still deretter elevene spørsmål med bildet som utgangspunkt, for eksempel:

"Kan du høre noe?"

"Lukter det?"

"Hva er det du ikke kan se på bildet?"

"Hva føler du eller tenker du når du ser på bildet?"



- 4 Mellom hvert spørsmål er det en samtalerunde blant elevene.



FELLESLESING OG MODELLERING AV SJANGERTREKK PÅ STORSKJERM



Spesielt norsk, men også andre fag med spesifikke fagsjangre – 5.-10. klassetrinn

Du kan bruke storskjerm til å modellere denne aktiviteten for å hjelpe elevene med å lære hvordan en utvalgt sjanger er strukturert.

Les et utvalgt teksteksempel sammen på storskjerm, med vekt på å finne tekstens struktur. Nyhetsartikkelen er en sjanger som ofte har tydelige kjennetegn, og som derfor egner seg godt for å introdusere denne arbeidsmåten.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelser

Velg et passende eksempel på tekstsjangeren du arbeider med, helst en tekst der typiske sjangertrekk er tydelige.



Les teksten nøye, og noter ned de teksttrekkene du ønsker å framheve for elevene dine.



I undervisningen

- 1 Vis den valgte nyhetsartikkelen på storskjerm.



- 2 Utforsk hva nyhetsteksten består av, sammen med elevene: tekstdeler, bilder, annet.



- 3 Se på bilder og bildetekster i artikkelen, og diskuter med elevene hva artikkelen kan handle om, basert på disse.



- 4 Se deretter på overskriften og snakk om hvilke ledetråder den gir om innholdet i artikkelen.



- 5 Les deretter ingressen sammen og forklar at den oppsummerer hva artikkelen handler om.



- 6 Til slutt kan du lese brødteksten høyt.

For de yngste elevene kan du peke på ordene underveis i lesingen. Stopp opp ved vanskelige begreper, ord eller faste uttrykk og forklar.



Marker også delene av artikkelen på skjermen: overskrift, ingress, brødtekst, bilde, fotografens navn, bildetekst og journalistens navn.

På denne måten visualiserer du for elevene hvordan denne tekstsjangeren er strukturert.



- 7 Snakk med elevene om hvorvidt artikkelen handlet om det de først trodde da de så på bildene og overskriften.

HERMÅN DITTE.

ROLLESAMARBEID



Grunnskole, ungdomsskole

Mange elever synes det er vanskelig å ha oversikt over og styre arbeidet med ulike tekster og oppgaver. Dette gjelder spesielt når tekstene og oppgavene leses og løses på skjerm. Når elevene må jobbe selvstendig i grupper, kan en samarbeidsstruktur der elevene har bestemte roller, hjelpe dem. Elevene skal lære at det er ulike oppgaver som må løses når vi samarbeider, og at det er en fordel å respektere hverandres roller når vi jobber mot et felles resultat.

I aktiviteten bruker vi rollekort som hjelper elevene med å strukturere gruppearbeidet når de skal løse oppgaver.

Rollekortene hjelper elevene med å utføre de ulike funksjonene som kreves for å samarbeide om oppgaver.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelse

Rollekort - eller rollelesing - brukes i ulike læringsverktøy og kan se litt ulike ut.



Du kan tilpasse dem hvis du har behov for det. Du kan også lage dine egne fra bunnen av.



Det er viktig at du gir elevene konkrete eksempler på hva rollene innebærer.



I undervisningen

Før elevene kan ta i bruk rollekortene, må de få en grundig innføring i dem.

Start med en tydelig og systematisk gjennomgang av de fire rollekortene, slik at elevene forstår hensikten med og bruken av dem.

De fire rollene:



1 Leseren - leser tekst og oppgave høyt.



2 Spørsmålsstilleren - finner vanskelige ord og passasjer og legger til rette for en gruppesamtale om hva de betyr.



3 Svareren - gjenforteller, samler og sørger for at gruppen formulerer et presist svar som alle er enige om, og skriver det ned.



4 Kontrolløren - holder styr på oppgavene og sørger for at alt arbeidet blir gjort.

Utdyp introduksjonen ved å demonstrere bruken av rollekortene.



Gjennomfør en undervisningsøkt der du modellerer bruken av rollekortene.



Velg en tekst og en oppgave du synes er passende.



Husk å "tenke høyt" under modelleringen for å vise elevene hvordan de skal bruke kortene.



Du kan også supplere modelleringen ved å velge ut tre elever som kommer opp til tavla ...



... og sammen med deg viser hvordan man bruker kortene.

Tenk over om du vil fordele rollene i gruppene, eller om elevene skal gjøre det selv.



La elevene samarbeide med rollekort om en oppgave.

Vær oppmerksom på at noen elever kan trenge ekstra støtte i en periode.



HERMAN DITTE.

ELLES NØKKELOORD MED SPRÅKBAROMETERET



Grunnskole, ungdomsskole

Utviklet for naturfag, men kan brukes i alle fag der det leses fagtekster

Når vi leser digitale tekster, kan det være spesielt krevende å være en aktiv leser ved å lese oppmerksomt og med mål om å forstå. Denne aktiviteten hjelper elevene med å forberede seg på aktiv lesing før de skal lese en digital fagtekst, og kan dermed styrke leseforståelsen. Elevene lærer å være oppmerksomme på viktige begreper og tekstens deler før de begynner å lese.

Aktiviteten beskriver en femtrinns framgangsmåte for hvordan du kan forberede elevene på å lese en fagtekst og dermed styrke deres forståelse av teksten. Sammen med elevene kan dere utvikle et språkbarometer med ordforklaringer som kan henge i klasserommet mens dere arbeider med det aktuelle temaet.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Før timen har du som lærer valgt ut hvilke deler av fagteksten som er viktigst for å forstå faginnholdet.

Gå gjennom følgende fem trinn med elevene i klassen, med vekt på de utvalgte delene av teksten:



- 1** Se på teksten og spesielt bildene i teksten sammen med elevene.



Snakk med elevene:

Hva kan vi se? Hva kan vi forvente at teksten handler om? osv.



Som lærer kan du prøve å se på teksten med "elevøyne": Hvor i teksten er det vanskeligheter og fallgruver?



- 2** Forklar kort innholdet i teksten.



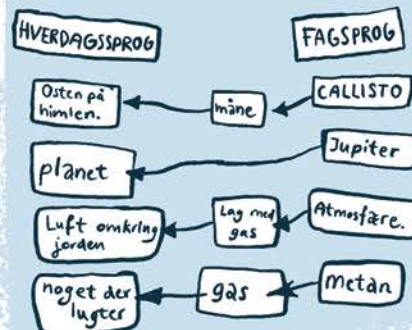
Dette vil støtte elevenes forforståelse og hjelpe dem når de skal lese teksten selv.

- 3** Les teksten for elevene med dette "lytteoppdraget":

Hvilke ord er vanskelige å forstå når teksten leses opp?



- 4** Nå skal elevene plassere ordene de syntes var vanskelige, på språkbarometeret.



Diskuter i klassen hva ordene betyr. Du skriver ordene på barometeret sammen med forklaringer på hva de betyr.

Jupiter:

- Er en enorm kugle af gas med en fast kerne i midten.
- volumen svarer til ca. 1300 jordkloder.

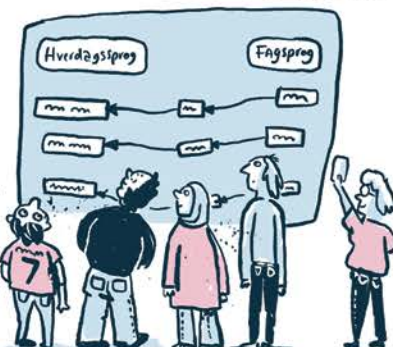
KILDE: vildmedrummet.dk

Det er også viktig at du legger til de nøkkelordene fra teksten som elevene ikke nevner selv.

- 5** La nå elevene lese teksten selv.



HERMÅN DITTE.



Husk å ha språkbarometeret synlig i klasserommet mens dere arbeider med det aktuelle temaet.

Å LESE ANIMASJONER – STOPP OPP OG FORSTÅ!



Alle fag, særlig naturfag og samfunnsfag, spesielt på ungdomsskolen

Aktiviteten lærer elevene at det å se og forstå en faglig animasjon krever at de er oppmerksomme, og at de overvåker sin egen forståelse.

Animasjoner som forklarer faglige temaer, er mye brukt og lett tilgjengelige både i digitale læremidler, på YouTube og i andre nettressurser. Ofte inneholder disse animasjonene komplekst faginnhold, og de kan vare fra noen sekunder til noen minutter. Elevene vil få et begrenset faglig utbytte av å bare se gjennom animasjonene.

Animasjonene må leses oppmerksomt, og du som lærer kan hjelpe elevene ved å bruke denne enkle framgangsmåten.

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Forberedelser

- 1 Se nøye på animasjonen, og legg merke til når det skjer noe nytt.



For eksempel at det presenteres nytt innhold eller et nytt element i en forklaring.

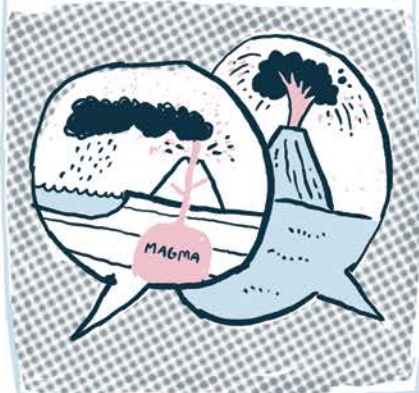


Legg også merke til om det presenteres spesielt vanskelig innhold, fagbegreper o.l.



På alle disse stedene kan det være aktuelt å legge inn et stopp.

- 2 Når du har bestemt deg for hvor i animasjonen du vil stoppe, kan du forberede ett-to spørsmål til elevene for hvert stopp.



Et spørsmål kan for eksempel være å be en elev forklare hva han eller hun nettopp har sett...



... og deretter la de andre elevene kommentere forklaringen og eventuelt supplere den.



- 3 Hvis animasjonen er knyttet til en fagtekst, er det også viktig å merke seg om animasjonen har innhold som avviker fra fagteksten eller supplerer den.



Du kan også spørre om denne informasjonen underveis i visningen.



4

Før du begynner å vise animasjonen, kan du forklare elevene at du kommer til å legge inn stopp underveis der de skal prøve å forklare hva de har sett.



5

Animasjonen vises med innlagte stopp for spørsmål og diskusjon.



6

Etter den første visningen med innlagte stopp kan du la elevene se animasjonen på nytt i sin helhet og uten stopp.



REWIND

Det kan hjelpe dem med å etablere en overordnet forståelse...

... men egner seg best for korte animasjoner.



TANKEKART FOR DYBDELESING AV DIGITAL FAGTEKST



Alle, hovedsakelig ungdomsskole – eksempelet er fra naturvitenskap/biologi

En konsentrert og oppmerksom innstilling til lesingen er avgjørende for god leseforståelse. For mange elever er det spesielt vanskelig å være aktive lesere når de leser digitale tekster. Ved å gi elevene en mal for tankekart som de kan bruke til å ta notater mens de leser, kan læreren hjelpe dem med å lese mer aktivt når de leser digitale fagtekster.

Tankekartet støtter elevenes lesing av en digital fagtekst ved at de

1. identifiserer sentrale innholdselementer i teksten
2. bruker skriving som et verktøy for å støtte forståelsen
3. lager en visuell oversikt over teksten

Ideen kan også brukes i arbeid med analoge tekster.



Ideen med et lesestøttende tankekart kommer fra den danske læreren Christina Frausing Binau, som også har laget det konkrete eksempelet som hun har vært så snill å la oss ta med i idékatalogen.

HVA GJØR DU SOM LÆRER?



Tankekartet krever en del forberedelser fra deg som lærer, og kan egne seg til å arbeide med vanskelige tekster med sentralt faglig innhold.

Når du lager tankekartet, kan du følge disse fem trinnene:



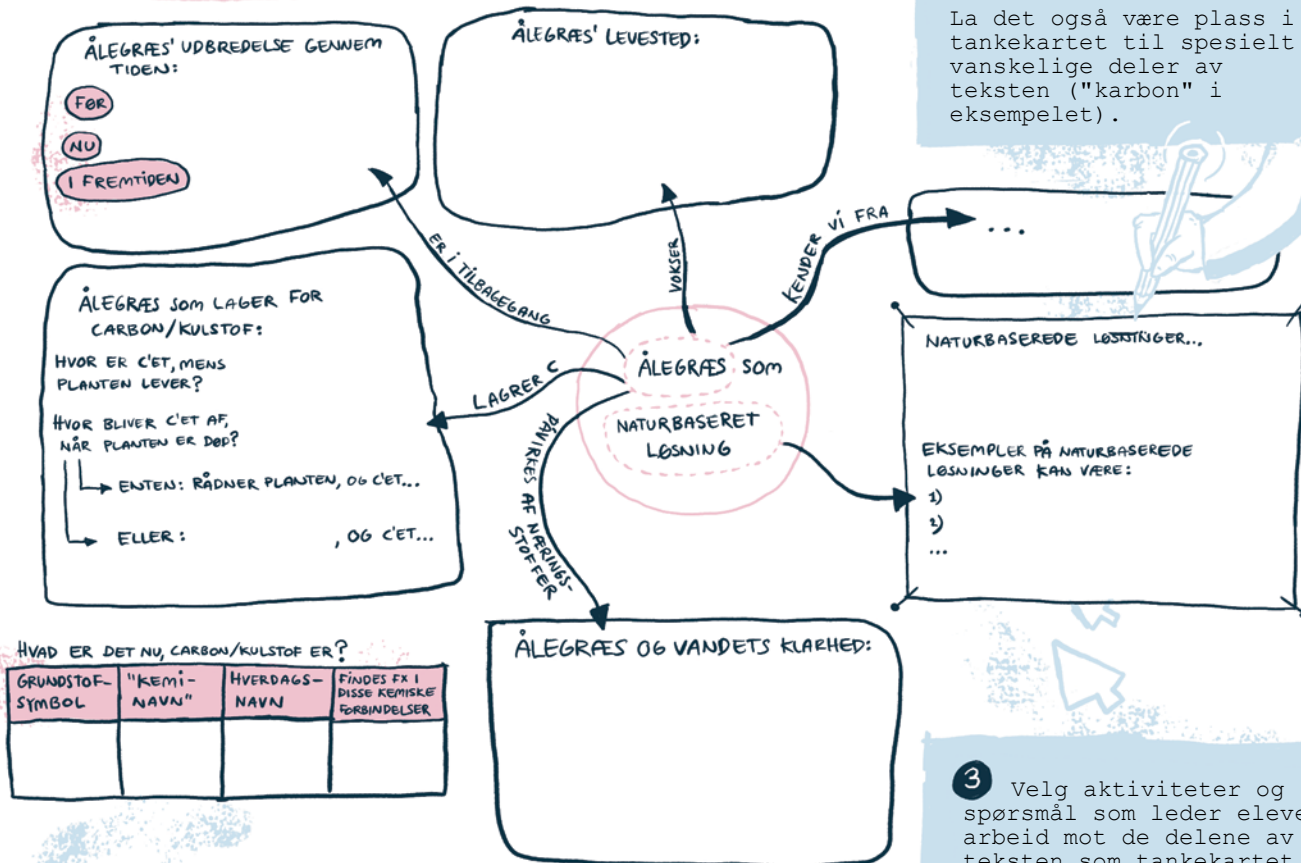
- 1 Les teksten nøye, og legg merke til hvor i teksten det sentrale innholdet er, og hva som vil være spesielt vanskelig for elevene å forstå. Les teksten "med elevøyne".



- 2 Tegn en skisse av et tankekart med det sentrale temaet i midten og de enkelte innholdsdelene som "grener" i tankekartet.

STRUKTURERT MINDMAP TIL FAGTEKSTEN "ÅLEGRÆS SOM NATURBASERT LØSNING"

La det også være plass i tankekartet til spesielt vanskelige deler av teksten ("karbon" i eksempelet).



- 5 Til slutt planlegger du hvordan tankekartet skal brukes i klasserommet.

Her er det mange muligheter, avhengig av hvor godt kjent elevene dine er med å bruke tankekart.

- 3 Velg aktiviteter og spørsmål som leder elevenes arbeid mot de delene av teksten som tankekartet handler om.

Her bør elevene bruke skriving (se eksempelet).

- 4 Nå kan du tegne tankekartet på nytt og deretter kopiere det.

HERMAN DITTE.

LITTERATUR

Bremholm, J. (2015). *Læseguide - hvad, hvorfor og hvordan? indføring i læseguide som didaktisk redskab til at støtte og udvikle elevers faglige læsning*. Nationalt Videncenter for Læsning. <https://videnomlaesning.dk/media/5123/laeseguidehaefte.pdf>

Bruggink, M., Swart, N., Van der Lee, A., & Segers, E. (2022). *Putting PIRLS to use in classrooms across the globe. Evidence-based contributions for teaching reading comprehension in a multilingual context*. Springer.

Bundsgaard, J., Bindslev, S. G., Caeli, E. N., Grønhøj, E. O., & Rasmussen, E. (2024). *Danske elevers teknologiforståelse og skærmbrug: Resultater fra ICILS-undersøgelsen 2023*. Aarhus Universitetsforlag. <https://doi.org/10.2307/jj.22361577>

Carlsen, D., & Hansen, J. J. (2015). *Digital læsedidaktik*. Akademisk Forlag.

Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review*, 25, 23-38.

Gibbons, P. (2016). *Styrk sproget, Styrk læringen*. Forlaget Samfundslitteratur.

Körling, A.-M. (2017). *Textsamtal & bildpromenader*. Lärarförlaget.

Ogle, D. (1986): K-W-L: A teaching model that develops active reading of expository text. *Reading Teacher*, 39, 564-570

Netressourcer

Lärportalen. *Kritisk användning av nätet*. Skolverket. <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M200>

Nationalt Videncenter for Læsning. Vidensunivers: Læsning på digitale enheder. <https://videnomlaesning.dk/viden-og-vaerktoej/vidensunivers/vidensunivers-laesning-paa-digitale-enheder/>

Nationalt Videncenter for Læsning. Inspirationsmateriale til arbejdet med teknologibaserede læsestrategier. https://videnomlaesning.dk/media/5128/arb-m-tekno-laese-strategier_vejl.pdf

Språkløyper. Leseudfordring: å lese multiple tekster. Lesesenteret. <https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/mellomtrinn/nasjonale-prover-i-lesing-mellomtrinnet>

Språkløyper. Lesing av ulike kjelder om same tema. Lesesenteret. <https://sprakloyper.uis.no/fagovergripende-lesing-og-skriving/lesing-av-ulike-kjelder-om-same-tema>



<https://videnomlaesning.dk/>
info@videnomlaesning.dk

NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

Nationalt Videncenter for Læsning
Humletorvet 3
1799 København V